

Evald
Flisar

Božje kocke

"Der Herrgott würfelt nicht."

Albert Einstein

Ta zgodba o iskanju svobode se dogaja na štirih celinah in zajema obdobje dvajsetih let. Uprl sem se želji, da bi jo geografsko in časovno zgostil, tako da bi imela začetek in konec, pa rep in glavo. Izpostavljam se tudi očitku, da je nisem obljudil z zanimivimi liki, nad katerimi bi se bralec že po prvem odstavku navdušil. Res je, da bi lahko v pripoved vtaknil bolj karizmatične junake, kot smo sosedom Francek, špartanski

kralj Leonidas, moja žena in jaz. Vsekakor je to zgodba, ki je avtor z večjim pohlepom po popularnosti ne bi vključil v zbirko svojih pripovedi. Kar sledi, se bo marsikomu zdelo kot v nedogled podaljšana ekspozicija, ki se vsakič, ko kaže, da se bo nekaj zgodilo, začne ponavljati. In ko se nekaj začne dogajati, se nit dogodkov zasuče tako, da kmalu ni jasno, ali je dogajanje stvarno ali zgolj na objektivni svet projicirana misel.

Pričakujem, da bo med tistimi, ki jih niti ta ovira ne bo odvrnila od sklepa, da berejo stvar do konca, marsikdo rekel, da to ni zgodba o iskanju svobode, ampak esej o naravi ujetništva. Nimam namena dokazovati, da je eno že po definiciji odsev drugega, kajti definicije imajo v tej zgodbi stransko vlogo. Če bi zgodbo želel predstaviti kot meditacijo, ki ni le odsev usode mojega bivanja, ampak tudi odsev usode sveta, bi s tem najdojemljivejšim bralcem vsiljeval rešitev uganke, ki je po definiciji nerešljiva. Zato se mi zdi edino pošteno, da zasejem zrno, potem pa upam, da ne rodi plev, ampak žito.

Zgodba se začena v Termopilah. Tam je pred več kot dva tisoč leti izkrvavel Leonidas. Ta mož me je silno vznemirjal že kot fantiča. Medtem ko so moji vrstniki hoteli postati piloti, diplomati in slavni igralci, sem jaz sanjaril o tem, da bi postal Leonidas. To ni pomenilo, da bi se rad retrospektivno utelesil v njegovi podobi, tako neumen nisem bil. Sanjaril sem le o požrtvovalnem dejanju, s katerim bi si tudi sam zagotovil nesmrtnost. Za smrt sem želel izbrati ugoden trenutek, kot je to storil sloviti Špartanec.

Zadnji trenutki bitke pri Termopilah so se stokrat odigrali v sosedovem sadovnjaku. Sosedov Francek, s staro nemško čelado na glavi in z metlo za kopje, je predstavljal sto tisoč napadajočih Perzijcev. Jaz, z lesenim ščitom in z bajonetom iz prve svetovne vojne, sem bil Leonidas.

Pogosto se je nabralo tudi precej gledalcev, ki jim je najina igra omogočala nezanesljiv, a slikovit pogled v antično zgodovino.

Francek je v začetku z veseljem igral zmagovalca. Mislil je, da mu ta čast pripada zato, ker je starejši. Končno je le posumil, da mu odrekam skrivnostni užitek, in je terjal, naj mu prepustim vlogo Špartanca. Z zamjenavo pa je predstava zdrsnila na raven komedije. Z nemško čelado na glavi, ki je bila prevelika in sem jo moral podpirati z roko, mi ni uspelo živeti se v vlogo celotne perzijske vojske; ročaj metle je v mojih rokah ostal ročaj metle. Francek pa ni mogel doumeti tragičnih razsežnosti Leonidove odločitve, da se bije do smrti. Zanimalo ga je predvsem udrihanje, mene pa so zanimali vzgibi udeležencev boja. Z ihtivim ponavljanjem prizora sem si hotel odgovoriti na vprašanje, zakaj se je Leonidas odločil za smrt.

Ko se je na pobočjih zalesketalo jeklo perzijske armade (v domišljiji sem si ves prizor naslikal tako živo, da sem videl potne srage na obrazih vojščakov), sem sprevidel, da mojih tristo Špartancev na čelu prepirljive mešanice pet tisoč drugih Grkov ne bo kos valeči se reki mišic in jekla. Čez tesalsko planoto je korakala največja armada na zemeljski obli: če bi vsak mojih Grkov ubil deset Perzijcev, bi to še zmeraj bila samo sovražnikova predstraža. Med hrumečo maso izurjenih ubijalcev je jahalo osemdeset tisoč lokostrelcev in suličarjev. Kserks, oziroma Francek z nemško čelado na glavi, si je postavil taborišče ob reki pod prelazom. Tam se je vkopal in čakal, da sprevidim neizbežnost poraza in se umaknem. Jaz pa nič.

Po štirih dneh je pribučal prvi val napadalcev. Ta stopnja reprize mi je prinesla tudi prvi večji užitek: škodoželjno veselje ob silni osuplosti, ki je zadela Perzijce, ko so odkrili, da je bil njihov bataljon razsekan na kosce. Kako se je na tej stopnji bitke počutil Leonidas? Mu je v srcu vrel razposajen ponos kot meni? Prišel je drugi val, tretji, četrti, dva dni so prihajali, in val za valom se je nataknil na grških mečih.

Potem je Kserks poslal v boj svojo telesno gardo, »bataljon nesmrtnikov«. Zdaj je zaškripalo, zdaj so možje telebali na obeh straneh, kazalo je, da se bo človeški zamašek, ki je Kserksu zapiral pot proti Atenam, zdrobil. Pa se ni, »Bataljon nesmrtnikov« se je v sramoti umaknil.

Z junaštvom, sem takrat mislil, te obdari usoda. A ko sem svoje igrano čustvo primerjal z Leonidovim, sem pozabil, da takšna primerjava ne more biti veljavna, saj sem vedel, kako se bo vse končalo. Leonidas ni videl v prihodnost.

Ko se je zazorilo jutro tretjega dneva, mu je pogled ušel na pečine za hrbotom. Tam se je sonce bliskalo na oklepah Perzijcev, ki jih je grški izdajalec privedel po skrivni stezi branilcem za hrbet. Je bil to trenutek, v katerem je Leonidas sprevidel, da je vse izgubljeno? Izdajalstvo je okupatorju odprlo pot do Aten in Grčije. Grčija se je prodala, je tisti hip zletelo skozi Leonidove misli. Zbral je vojake in jih večino poslal domov. Z njim je ostalo le tristo Špartancev in sedemsto Tespijcev.

Perzijci so prišli z vseh strani kot valovi navihite čez potapljačo se ladjo. Leonidas se je z ostanki svoje čete umaknil na majhno vzpetino in tam so vsi, v prahu in trušču in vročem soncu, izdihnili. »Popotnik, povej Špartancem, da jih nismo razočarali in da smo tukaj pokopani.«

Tako sem doumel ta dogodek v otroških letih: preprosto, intuitivno, čustveno. Sledila so leta »širjenja duha«, kopičenja podatkov in nabiranja znanja. Intuitivno dojetje sveta je postalo nezadostno; učitelj in profesorji so me opremili z arzenalom kalupov, ustaljenih vzorcev in dogem; pokazali so mi »bližnjico« do razumevanja narave in človeka. Zgodovina je izgubila svoje skrivnosti, postala je čedno urejena, periodizirana, razložena z vzroki in učinki. Postala je tudi prazna, prikrajšan sem bil za metafiziko in sem začel iskati uteho v naročju cinizma.

Leonidas je izgubil blišč, postal je navaden vojak brez domišljije, robot špartanskega vzgojnega sistema. Pri Termopilah se zato ni umaknil, ker je bilo to zanj in za njegove Špartance mnogo lažje; programirani so bili, da se bijejo, ne pa, da mislijo in vrednotijo. Pri Termopilah, sem modroval v svojih ciničnih letih, ni šlo za pravo junaštvo, za zgodovinsko vizijo, za daljnopotezno moralno odločitev, šlo je za naravni nasledek brutalnega vzgojnega sistema, ki je posamezniku odvzel sposobnost za suvereno vrednotenje in ga spremenil v bojni stroj.

Res je, Leonidov poslednji boj je Grkom segel do srca in prebudil v njih patriotično zavest. Mestne državice so pozabile na svoje prepirčke in se pod vodstvom Aten združile v fevdalno moč. Odmev Leonidovega dejanja je leto dni kasneje določil izid pomorske bitke pri Salamini, kjer je štiristo grških ladij uničilo tisoč dvesto perzijskih. Leonidov duh je vodil grške vojake, ki so dve leti pozneje končno zlomili perzijsko silo v bitki pri Plateji. Leonidov zgled je rodil še več. Boj zoper Perzijce je Atene privedel na čelo grške alianse in zagotovil trideset let miru, v katerih so Atene pod Periklejevim vodstvom doživele svoje »zlato obdobje«. Razvila se je demokracija. Zrasel je Partenon. Evripid in Sofoklej sta ustvarila svoja nesmrtna dela. Herodot je zaslovel kot zgodovinar. Intelektualna in umetniška dejavnost je cvetela kot nikoli prej. Vzklilo je zrno sodobnega sveta, evropske civilizacije.

A vse to je bilo, sem mislil v svojih ciničnih letih, naključje. In to naključje ni imelo zveze z Leonidovo odločitvijo, da se da na bojišču zaklati. Njegov zgled je mogoče res prebudil občutke, ki so rodili razpoloženje, v katerem je razcvet postal možen, vendar pa nisem mogel verjeti, da se je Leonidas zavedal daljnosežnosti svojega dejanja.

Tako sem mislil do trenutka, ko sem, tridesetletnik, obiskal Termopile in splezal na vrh vzpetine, kjer so že zdavnaj strohnele kosti pobitih Špartancev. Preselil sem se v preteklost, ne le za dvajset let, ko sem dogodke podoživljal v sosedovem sadovnjaku, ampak za dva tisoč petsto let. To je bil kraj. Tu se je bitka res odigrala. Tu je Leonidas umrl.

Prihajali so; Perzijci v oklepih kot ribje luske, bronasti Asirijci, indijski lokostrelci, Skiti v dolgih hlačah, v usnje odeti Libijci, črnici v

leopardovih kožah, Koljčici z lesenimi čeladami, oboroženo združenje narodov pod poveljstvom Darijevega sina Kserksa. Tla so se tresla. In za drobec sekunde sem postal Leonidas. Ozrl sem se proti jugu in si zamislil deželo razklanih prepirljivih Grkov. Razodelo se mi je, da se kot otrok nisem zmotil. Čeprav me je zgodba o požrtvovalnem junaštvu očarala, me ni zaslepila, čustveno sem doumel resnico prodorneje kot pozneje s pomočjo racionalnih kalupov.

Leonidas je bil morebiti res tipičen špartanski vojak brez domišljije. A v tistem trenutku ga je preblisnilo, da stoji v strugi, po kateri se preteklost zliva v prihodnost, vedel je ali slutil, da njegova odločitev vsebuje mnogo več, kot je bilo v tistem trenutku očitno. Ob prihodu v Termopile je bil navaden Špartanec; ideja o nujnosti častne smrti mu je bila privzgojena tako nepreklicno, da je postala del njegove narave. A pod pritiskom okoliščin, ki so ustvarile nujnosti, da se nepreklicno odloči, je v njem vzplamtela iskra vrednosti.

Prihodnost se je kot elektromagnetični tok zlivala skozenj in v tistem trenutku je bil absolutno svoboden. V tistem trenutku je videl, da se lahko odreče dejanju kot posledici verige vzrokov in se odloči za dejanje kot stvaritev resničnosti, za dejanje kot prvi sunek nove verige posledic.

Kaj je videl, razumel v tistem pobilsku vrednosti?

To vprašanje mi ni hotelo iz glave, razpredlo se je po meni, postalo del moje krvi, vtihotapilo se mi je v ritem srca, usmerjalo mi je korake, vse, kar sem iskal, je bilo zavezano želji, da bi tudi sam, v kontekstu lastne realnosti, doživel trenutek, v katerem bi se lahko odrekel vsemu, kar je moje odločitve vklepalo v železni zakon kavzalnosti.

Ce je bil Leonidas izdelek brutalnega sistema, ki mu je odvzel sposobnost suverena odločanja, tudi moje vedenje nikdar ni bilo sad svobodne volje. Bilo je nasledek kombinacije izzivov okolja in naključnih asociacij in priučenih odzivov iz preteklosti. Če je bil Leonidas marioneta, ki so jo premikale niti privzgojenih želja in dolžnosti, tudi jaz nisem bil več kot človeški stroj. Moja dejanja, besede, misli, občutki, prepričanja, mnenja, navade — vse je bilo posledica zunanjih vplivov, zavezano kavzalni verigi, h kateri sem bil priklenjen.

Nobena misel, nobeno čustvo, nobeno dejanje ni bilo resnično moje, ampak se mi je vse le dogajalo. Rodil sem se, šel sem v šolo, šel po svetu, ljubil sem, pisal — ne kot sem hotel, ampak kot se mi je zgodilo. Tudi ljubil, želel, sovražil nisem po lastni volji. Vse to se mi je dogajalo. Kot se je vse dogajalo Leonidu do trenutka pri Termopilah, ko je nenadoma, v šoku, ki ga je doživel po izdajstvu, začutil, mogoče le za drobec sekunde, da je svoboden in lahko stori nekaj, kar bo le vzrok, ne pa tudi posledica.

Vse, kar sem iskal, je bilo zavezano želji, da bi tudi sam doživel trenutek, v katerem bi v sebi začutil sposobnost, da ustvarim nekaj z voljo, ki bo resnično moja. Dolga leta je vse ostalo pri tavanju, mučno zaporedje poldoumetih pobilskov, ki me niso nikamor privedli. Moje iskanje je bilo teoretično, pojmovno, špekulativno. Takšno je bilo vse do dne, ko sem v

Nepalu, nedaleč od Katmanduja, sedel pred Budovim kipom in razmišljal, zakaj se ne morem dvigniti in oditi.

Ze trikrat sem napel mišice, da bi se povzpел na noge, a čeprav sem čutil, da je v njih dovolj moči, mi je manjkala volja. Imel sem sicer namen, da se dvignem, a nekaj v meni me ni pustilo. To ni bilo prvič, da sem sedel pred kipom, že večkrat me je potegnilo do vznožja stopnic, ki so vodile k templju, pod katerim je Buda čepel na kamnitem podstavku.

Prvi dan sem v kipu videl le kamen, izdelek človeških rok. A v izrazu poslikanega obraza je bilo nekaj živega; ko sem stopil na levo, se mi je zdelo, da mi oči sledijo, ko sem stopil na desno, tudi. Vseeno je bilo, kje stojim, dokler sem ostal v polkrogu pred kipom, so Budove oči strmele vame. V njih je bila moč, zaradi katere sem se dan za dnem vračal pod vznožje templja. Iz njih je sijalo nekaj, kar se mi je na hipe zdelo obljava, drugič svarilo, in včasih svarilo in obljava hkrati.

Dolgo mi ni bilo jasno, ali se kip smehlja ali pa se mi posmehuje. Na hipe sem verjel eno, na hipe drugo. Naposled se mi je razodelo, da se Budov izraz ne spreminja, ampak ostaja v trajni potencialnosti, na meji med očetovskim pokroviteljstvom in vzvišeno odklonilnostjo. To, ali sem v njem videl eno ali drugo, je bilo odvisno od mene. Odkril sem, da samo v meni leži nasprotje in da se mu zunanji svet prilagaja.

Ni bilo dolgo, pa sem se z Budom zapletel v pogovor. Kako? Sem svoje misli razdelil v dva tabora in en tabor pripisal Budi? Ali pa me je Budov duh vključil vase in si izposodil moje misli in izkušnje, tako da bi mi laže povedal, kar mi je hotel povedati? Njegov glas je gotovo prihajal iz mene, a moji odzivi so se stekali proti njemu, kot da ni del mene samega, kot da sem jaz del njega. Njegov glas je bil glas pesnika. Moj je bil glas razumnika.

Pesnik je prigovarjal, razumnik se je branil in ugovarjal. Kaj je ta tvoj razum, je rekel Buda, ki si nanj tako ponosen in se k njemu zatekaš po pojasnila? Pomaga ti razumeti le to, da je vse nedoumljivo. Ne, sem se branil, razum mi pomaga, da se dvignem nad gole čutne odzive. Pomaga mi, da se osvobodim tiranije želja, se jim odpovem, če je treba.

Vse to je res, je odvrnil Buda, a zakaj pozabljaš, da ima pomanjkljivosti, ta tvoj razum, ta veliki uzurpator? Mar ni v tebi uničil vere in te prepričal, da lahko z njim razumeš življenje? Mar se ni tvoj razum, ta veliki uzurpator, polastil tudi vloge, ki je nekoč pripadala poeziji? Mar ni nadomestil domišljije in čutenja in sočutja? Tvoj razum, je rekel Buda, ti je zazidal duha v stene simetričnega sistema in tam se zdaj spakuje kot opica v kletki. Tvoja pamet je samo klaviatura mnenj, tvoji ugovori niso odgovori na vprašanja, ki so zunaj razuma —

Ampak zunaj razuma, sem začel ugovarjati bolj nestrpno, leži totalna zmeda!

Tam bi moral živeti, je blagodejno odvrnil Buda. V zmedi. Tam prebiva intuitivna resnica, ki je ni treba razumeti, ker je zanjo dovolj, da jo poznaš. Ugovarjal sem. To ni mogoče. Brez razuma ni poti do resnice. Vsaj ne do

resnice, ki bi bila uporabna. Ampak zakaj, je vprašal Buda, naj bi resnica bila blago oziroma sredstvo, zakaj ne cilj, ki ga kaže doseči zato, ker od njega nobena pot ne pelje naprej?

Sklonil sem glavo. Pred Budovim pogledom sem se počutil kot otrok. In kot otrok, ki ga nekdo prepričuje, da bo mnogo bolj srečen, če se odpove najljubši igrači, sem se kujavo skušal izmakniti nadaljevanju pogovora. Rad bi se bil dvignil in se vrnil v hotel, kajti mračilo se je. A nevidna moč me je priklepala.

Zakaj se ne moreš dvigniti in oditi, je vprašal Buda; in tokrat se mi je zdelo, da se mi res posmehuje. Razum ti pravi, da je tvoja volja podvržena tebi in te mora ubogati. V resnici pa si podvržen volji, ki te noče ubogati. Ostajam zato, ker hočem ostati, sem jezljivo odvrnil; ko me prime volja, da grem, me ne bo nič zadržalo. Ko te prime volja, se je posmehnil Buda; celo tvoj jezik razodeva, kdo koga drži. Kaj je ta volja, ki te drži, ta stvar, ki je zunaj razuma?

Ne vem, sem nebogljenost odvrnil. Ostrina mojega intelekta je bila že topa, rezilo pa je bilo zverženo, čeprav nisem vedel, ob kaj tolče moj meč, slišal sem le žvenket, boril sem se proti nečemu, kar mi je usmerjalo roko, ki je držala meč: proti lastni volji? Jaz sem tvoja volja, je rekel Buda in se smehljal.

V tistem trenutku se je moč v meni sprostila in mi napela mišice. Dvignil sem se in se po ozki prašni cesti zaletel nazaj proti mestu. Nebo je bilo ta večer mračno, komaj sem razločil pot pred seboj. A peljala je čez travnike in polja, obdana je bila z nizkim drevjem, poznal sem jo skoraj na pamet, tako me mrak ni motil.

Hodil sem samogibno, ne da bi se bil zavedal okolice. Zato sploh nisem opazil, da me obdaja nenavadna tema, šele ko je na travnike legla srebrna svetloba, sem doumel, da je bila okolica prej drugačna. V zraku se je pojavil zvok. Bil je skrivnosten, imel je kovinski ton; kot da bi se skozi temo premikal velikanski žerjav. Hkrati pa je bilo v zvoku nekaj mehkega in lahkotnega. Sprva sem bil prepričan, da mi zvoni v ušesih. Ker pa je zvok naraščal, mi je kmalu postalo jasno, da se dogaja nekaj nenavadnega. Pospešil sem korake.

Potem je zrasel v meni občutek navzočnosti nekega bitja. Sprva sem ga odganjal. A preplaval me je tako močno, da sem se moral ozreti. Ničesar nisem videl. Grlo mi je zadrnil strah, dlani mi je pokrnil mrzel pot. Še bolj sem pospešil korake, začel sem teči, a moreči občutek navzočnosti me ni zapustil. Nekaj sem čutil v svoji bližini. Prav zanesljivo sem vedel, da nisem sam. Zadihan sem se ustavil, v dobri veri, da me plaši le škripanje lastnih korakov. Isti hip se je zvok utrgal, a tik za mano je zrasla teža navzočnosti, ki se ji nisem mogel upreti. Obrnil sem se.

Skozi telo mi je zdrsnil hlad. Tik za mano je ob robu ceste stal Budov kip. Čepel je na kamnitem podstavku, bil je takšen kot oni pod vzhodjem templja, v srebrni svetlobi, za katero sem bil zdaj prepričan, da prihaja od meseca, je izraz na njegovem obličju razodeval podobno sintezo nasprotij.

Nisem vedel, ali se mi posmehuje ali smehlja. Nisem vedel, ali mi je naklonjen ali ga s svojo bližino motim. Iz te negotovosti je zrasla sila, ki mi je upognila kolena in me prisilila, da se usedem pred njega. Jaz sem tvoja volja, je rekel Buda. Povej mi, kdo sem, pa boš vedel, kdo si.

Kako naj ti povem, kdo si, sem vzkliknil v rastočem obupu, ko pa si zunaj dosega moje luči in te ne vidim, samo slutim te. Si to, kar slutim, da si? Ne, je odvrnil Buda; sem tisto, kar slutnjo poraja. Tvoj razum je orodje, s katerim lahko vse dokažeš. Ampak vse tisto, kar je vredno dokazati, je nedokazljivo. Vse tisto lahko le veš. Oziroma slutiš. Vse tisto sem jaz, Buda, in jaz sem ti. Tvoj razum, je nadaljeval Buda, je kot luč, v krogu je zajeto vse, kar je znotraj tega kroga pomembno. Ne more pa osvetliti tistega, kar leži zunaj, ne more osvetliti celote.

Zakaj, sem vprašal Budo, mi razum ne more prinesiti trajnega zadovoljstva? Zakaj ustvari več problemov, kot jih razreši, zakaj me pušča v nemiru, zakaj zastavlja vprašanja in potem čaka na nekaj višjega, drugačnega od sebe, da nanje odgovori?

Zato, je odvrnil Buda, ker je razum, ne-Buda, zasnovan na razmerju nasprotij, na principu dvojnosti. Če te vprašam, kakšna je cesta, po kateri si hitel proč od mene, boš odvrnil, da je ozka, ravna in da jo obdaja nizko drevje. Opisal jo boš tako, da boš izbral izmed neskončnega števila parov nasprotnih lastnosti. Povedal mi boš, da cesta ni široka, da ni vijugasta, da je ne obdaja visoko drevje. Vse, kar razum dojame, je izraženo v nasprotjih: celo čustva so odvisna od dvojnosti nasprotnih konceptov, kot so ljubezen in mržnja, privlačnost in odboj.

Tema in svetloba, trdo in mehko, dolgo in kratko, lepo in grdo, pomembno in nepomembno, takšno in drugačno. Resnično in lažno. Teh nasprotij ni konca. Eno poraja drugo. In v tem je ujet tvoj razum, je rekel Buda, v tej dvojnosti pojmovanja. Ko se misel odloči za kratko, zavrne dolgo; ko se odloči za dolgo, zavrne kratko. Vendar pa dvojnost dela razmere, v katerih se misel lahko rodi, zato ni mogoče, da bi se misel dvignila nad svoje razmere. Zato razum ne more dojeti, da sta dolgo in kratko, mehko in trdo le dva obraza ene in iste celote in da nekaj ni kratko ali mehko samo po sebi, ampak le v odnosu do nečesa, kar je dolgo ali trdo. Zato razum lahko v najboljšem primeru razume. Vedeti ne more.

Kako je potem mogoče, da se s seboj pogovarjam, sem vprašal, ko pa mi razum dokazuje, da to ni mogoče? Če je to, kar sem, samo rezultat svojih misli in se lahko sam sebe zavedam skozi dvojnost nasprotij, ki mi jo vsiljuje jezik, ki je podlaga misli, kako potem lahko čutim oziroma slutim oziroma vem, da leži za resničnostjo, ki jo lahko razčlenim, neka druga, višja, večna resničnost, v kateri prebivaš ti?

To je mogoče zato, je odvrnil Buda in se nasmehnil, ker si del absolutne resničnosti, ki ne sestoji iz nasprotij. V njej je duh, ki ve, poistoveten s tem, kar ve. To je intuitivna izkušnja, ki zajame vse in vse hkrati dojame. To ni tisto, kar zaznavajo tvoji čuti; tistega se polastijo

receptorji razuma. To je vednost, da ni nasprotij, da je vse eno. Da je vseeno.

Če si zunaj razuma, sem vprašal, in te z njim ne morem doseči, ker nisi nekaj, kar sestoji iz nasprotij, in če mi je razum potreben za življenje v materialnem svetu, katerega del sem, kako te potem lahko ohranim v svoji bližini, kako lahko živim v tebi in s tabo?

Vedeti moraš, je rekel Buda, da sem zmeraj v tebi. Kadarkoli se dvigneš in mi obrneš hrbet, grem s tabo. Tega se zmeraj ne zavedaš, kot se vojak, ki drži v roki meč, ne zaveda posebej, da drži v roki tudi mečev ročaj. Jaz sem odsotnost nasprotij. Kadarkoli se ti posreči, da doživljaš svet na ravni, ki je raven neločenosti, sem pri tebi in s tabo. Ti pa si v meni.

Odvrnil sem, da tega, žal ne morem razumeti.

Buda se je nasmehnil. Ra-zu-me-ti, je razklal besedo. Slutiš, veš, kaj ti pravim, a tvoj razum se čuti prevaranega in zahteva pojasnilo na ravni nasprotij. Tako trmasto se tvoj razum oklepa individualnosti stvari, da mu je vse, kar je eno in nerazbitno, zmeda. Mogoče lahko to zmedo razsvetlim s kratko zgodbo. Paznik opic je rekel, da bo vsaka dobila tri kostonje zjutraj in štiri zvečer. Opice so se uprle in začele razgrajati. Zakaj tako, so vpile, tega ne razumemo. Dobro, je rekel paznik, potem pa vsaka dobi štiri kostonje zjutraj in tri zvečer. To je opicam bolj ugajalo. Število kostonjev se ni spremenilo, vsaka jih je dobila sedem, a razdelitev se je prilagodila njihovemu pojmovanju tega, kaj je ustrezno.

Jaz sem odsotnost delitve, je rekel Buda. Jaz sem sedem kostonjev.

Čas bo, da greva nazaj, me je zdramila žena, mračni se.

Sedel sem pred Budovim kipom in razmišljal, zakaj se ne morem dvigniti in oditi. Sedel sem pred kipom, ki je čepel na kamnitem podstavku ob vznožju stopnic, ki so vodile do vhoda v tempelj. Jaz sem tvoja volja, je rekel Buda. V tistem trenutku se je moč v meni sprostila in mi napela mišice; dvignil sem se. Z ženo sva odšla po ozki prašni cesti nazaj proti mestu.

Cesta je peljala čez polja in travnike, obdajalo jo je nizko drevje. Ne-cesta je ne-peljala čez ne-polja in ne-travnike, ne-obdajalo jo je ne-nizko ne-drevje. Mrak se je naglo spuščal in na travnike je legala srebrnkasta svetloba meseca. Stopala sva hitro in brez besed, poznala sva pot. V zraku za nama se je pojavil čuden zvok. Nekaj kovinskega in hkrati mehkega, božajočega. Ni naraščal, počasi naju je spremljal, bil je z nama in v nama. Prijela sva se za roke in pospešila korake.

Čeprav sem slutil, da tega ne bi smel storiti, se nisem mogel premagati in sem ženo naposled vprašal, ali sliši zvok, ki naju spremlja. Kakšen zvok, je vprašala. Skušal sem ga opisati, pa nisem našel besed. Kakšen zvok, je vztrajala. Zvok, sem rekel. Buda. Moja in tvoja svobodna volja. Šla sva naprej in žena ni rekla nič. Vedel sem, da Buda spremlja tudi njo, da je z njo in v njej. Ker ga nisem hotel pregnati, sem umolknil; šla sva naprej in se pogovarjala brez besed. Oba sva bila svobodna, in najina volja

je bila v tem, da sva hotela iti po poti, po kateri sva šla, in v smeri, ki ni bila smer, v katero nisva hotela iti.

Se je v Leonidu v Termopilah naselil Buda?

Tako sem mislil pet let, in v tistem obdobju se mi je zdelo, da moja dejanja niso posledice vzrokov, ki so bili posledice vzrokov, ki so tudi bili posledice vzrokov, ampak si z njimi sproti ustvarjam resničnost, delam pot, ki po njej stopam, pot za potjo, vsaka začetek, ki ne pelje v nadaljevanje, ampak v novi začetek.

Potem, bilo je v Afriki, so se dejanja preteklih let zavozlala v dušljivo mrežo. Polotila se me je silna utrujenost. Na obali Benina sva hotela najti počitek. Nisva ga našla in polotil se me je strah, da ni počitka za človeka, ki je svoboden, da je to cena, ki jo moraš plačati za privilegij svobodne volje.

Vznemirjala naju je monotonost pokrajine: brezkončna planota, nikjer vzpetin, povsod palmove hoste, zadah po prahu. In zunaj, v sončni sopari, vodena ploskev morja, na poseben način, razpoložensko, sprijeta s ploskvijo kopnine. Čutila sva, da potrebujeva drugačno okolje, nekaj presenetljivega, bolj dramatičnega; obala Gvinejskega zaliva naju je morila kot plošča, na kateri se je zataknila gramofonska igla.

Sklenila sva odpotovati na sever, med hribe, na vetrovne savane. Stvari sva zložila v prtljago in razgrnila zemljevid. Benin je ozka dežela in na sever je peljala samo ena cesta. A v tistem trenutku se je v meni zadrgnilo: spreletel me je občutek, da imam pred sabo sto poti in se ne morem odločiti za nobeno.

To je bilo nerazumljivo, kajti pot je bila samo ena. A nekje nad želodcem mi je zrasla tesnoba, moje dihanje je postalo kratko in sunkovito. V takšnem stanju nisem mogel na pot. Obšla me je misel, da se morebiti napoveduje napad malarije. Sklenila sva ostati še nekaj dni in počakati, da se svinčena ohromelost iztoči iz mene. Posedala sva po kavarnah v središču Cotonouja. Na slepo sva križarila po ulicah. Postavala sva pred stojnicami na trgu in nekajkrat sva si drznila celo do pristana. Dostikrat ne. Vse je bilo mrtvaško tiho. Nič ni škripalo in se premikalo, nihče ni nakladal ali razkladal. Zunaj, na lesketajoči se ploskvi morja, so ždele redke zasidrane ladje, negibne v brezvetrju, kot porcelanaste race.

Nekaj je v meni umorilo voljo in smisel. Sprevidel sem, da se moram obrniti vase in kot duhovni detektiv razkrinkati krivca. Bilo je čudno, nerazumljivo. Včasih me je splašilo škripanje lastnih korakov. Ali pa je popoldne, v topi tišini, ko sem visel ob hotelskem oknu in strmel v zapuščeno gradbišče zunaj, nekje v mestu komaj slišno zatrobil v avtobus, in že je bila tesnoba v meni, hromila me je, me priklepala v brezkončne blodnje, iz katerih me ni moglo iztrgati niti ženino tolažeče prigovarjanje. Počakati sem moral, da je tesnoba popustila sama od sebe.

A blodnje so bile vse daljše, zdelo se mi je, da se v njih vtapljam v preteklost, ki se mi je na hipe slikovito odstirala. Sanjaril sem o uspehih, ki sem jih svojčas želel doseči in jih potem nisem, ker so se mi zazdeli

nevredni, delal sem načrte za akcije in jih znova spreminjal; ves čas sem se vrtel okrog neodločnosti, da storim kaj dokončnega, s čimer bom potešen. V blodnjah se mi je zdelo, da se moja dejanja rojevajo na isti ravni in tam ostajajo, da naslednjega ne morem postaviti na prejšnjega in se tako sploh ne dvigam, ampak ostajam v začaranem krogu. Je bila ploska, monotona podoba pokrajine resnično takšna, kot sem jo videl, ali pa sem jo nadomestil s pokrajino, ki se je razraščala v meni?

Kaj je narobe, me je vprašala žena. Potrebujem zdravnika? Sem se utrudil poti in želim domov?

Ne, sem rekel, poti se nisem utrudil. Zdi pa se mi, da mi je zmanjkalo moči za izbiro poti. Na vsakem koraku se je treba odločiti: greva naprej ali nazaj, na levo ali na desno, z vlakom ali avtobusom, na sever ali na jug, v to deželo ali v ono? Zdi se mi, sem rekel, da izvira moj strah iz hrepenjenja po alternativnih smereh, po vseh tistih poteh, ki bi jih lahko izbrala, pa jih nisva; iz vednosti, da so tiste smeri in poti izgubljene; iz slutnje, da bi najino življenje, če bi v trenutkih odločitve izbrala tisto, česar nisva, bilo drugačno, da bi se odvijalo v drugačnem kontekstu realnosti. Začutil sem bližino življenja zavrnenih možnosti.

Je mogoče, da možnosti, ki jih po premisleku ali podzavestno zavrnemo, ne izginejo, ampak ostanejo v senčni bližini in tvorijo nekakšno vzporedno življenje, ki nam zmeraj sledi in je ravno tako naše in vpliva na nas enako kot življenje, ki ga živimo?

Žena je rekla, da je to predvsem čudovita ideja; dokazov ni. Meni pa se je vendarle zdelo, da se je senca življenja-kot-bi-bilo dotaknila mojega življenja-kot-je, življenja izbranih možnosti, in da je v tem zbližanju zasijala nova, dotlej neslutena možnost poistovetenja oziroma da so se nekatere možnosti izbire ponovile, tako da tokrat lahko izberem eno od tistih, ki sem jih svojčas zavrnil, in zaživim življenje-kot-bi-bilo. In ker je (teoretično) mogoče, da se ponovi večina zavrnenih možnosti, je tudi mogoče, da si z zavrnitvijo tistih, ki sem jih svojčas izbral, zagotovim poistovetenje obeh vzorcev življenja, dejanskega in senčnega, in morebiti celo zamenjavo, tako da bo moje zdajšnje življenje zdrsnilo od mene v senco, postalo vzporedno, medtem ko bo doslej vzporedno življenje zadobilo podobo navzočnosti.

Zato je moja volja paralizirana. Ravnini obeh življenj sta se začeli sekati. A dokler ne postane jasno, katera možnost je tista, ki je svojčas nisem izbral, se zanjo ne morem odločiti, one, ki sem jo svojčas izbral, pa ne morem zavrniti.

Žena je ostala zelo zelo skeptična. Pred odhodom v Afriko, je rekla, sva imela dve možnosti: da greva ali ne greva. Odločila sva se, da greva, in ta izbira se več ne bo ponovila, življenje-kot-bi-bilo-če-se-ne-bi-odločila-da-greva bo za zmeraj ostalo življenje zavrnenih možnosti. Odločitev ni mogoče preklicati. Dejanj ni mogoče razveljaviti.

Zvenelo je logično, a ni me prepričala. Odločitev o odhodu v Afriko ni bila samostojna, sem izrekel usodne besede, ne da bi bil v tistem trenutku slutil, kaj pomenijo. Prepletena je bila z mrežo vzporednih, predhodnih in

celo nezavednih odločitev, pri katerih geografska smer poti še ni imela nobene vloge. Preden se je izkristalizirala odločitev, da greva v Afriko, sva napravila najmanj sto na videz nepovezanih izbir, ki so bile vzroki, zaradi katerih je odločitev o poti v Afriko bila posledica.

Mar ni tako, da je izbira, ki se je človek zaveda, v resnici konec verige podzavestnih odločitev, ki jih je sprožila veriga prejšnjih zavestnih izbir, in da sestavljajo te verige vzorce, ki se ponavljajo? Od kod sicer »deja vu«, občutek, da doživljaš nekaj, kar si že doživel, in se odločaš za nekaj, za kar si se že odločil, in ne samo enkrat, ampak dostikrat? Število dejanj, odzivov, poti, namenov, ki jih človek lahko izbere, prav gotovo ni neskončno in je bržčas zelo omejeno; ker pa je izbir toliko, je povsem razumljivo, da se ponavljajo, da se, mogoče v preobleki, kar naprej vračajo. Mar ni torej mogoče, da nas na neki točki življenje zavrnenih možnosti dohiti, vsrka vase?

Nisem je mogel prepričati. Nazadnje sem tudi sam začel dvomiti. Kajti zadelo se mi je, da povzročajo mojo tesnobo, paralizirajo volje v meni naravni pojavi, saj se je sprožila vedno zavoljo kakšnega predmeta, šuma ali svetlobnega zgiba. Naravni pojavi so splavljali iz mene preteklost, napihovali so spomine, v meni se je ponavljalo brezplodno tavanje vseh preživelih let, tavanje v krogu, prizadevanja in podvigi, zmage in porazi, odpovedi in spoznanja, in znotraj teh vzorcev preteklosti se mi je odstirala vztrajna navzočnost določenih elementov, kot da jih je toliko in nič več, kot da ima življenje določeno, omejeno število sestavin.

Mi je voljo paraliziral strah, da bom v trenutku, ko se odpravim naprej, kamorkoli, začel podoživljati svojo preteklost, svoj spomin na preteklost, in bom v dokončnem smislu, čeprav se bom pomikal naprej, potoval nazaj?

Zdelo se mi je, da me čaka nekaj mučnega, udarec po glavi. Slutnja udarca je rasla, bolečino udarca sem na poseben način čutil z jezikom, dihala je vame iz kotov sobe, iz senc na ulicah, iz kretenj ljudi, iz zvokov in šumov. Doživljal sem ta udarec, kot da me je že zadel. Dopovedati sem si skušal, da narava učinkuje naključno, zato ni mogoče reči, da pripravlja kaj zlega, saj dejanja, ki pljusnejo iz njenega gibanja, niso vzročno zavezana svojim posledicam, zato so posledice usodne le v funkciji, ne pa v namenih, ki jih nimajo. Dopovedati sem si skušal, da narava ne pripravlja ne zla ne dobrote, ampak se giblje mimo mene.

Kljub temu sem jo skušal odmakniti, ji odvzeti težo prisotnosti in si tako dokazati, da je breznamenska in nenevarna. Mar ni moja duševnost, ki me vklepa in mi pomaga razločevati, in me vklepa prav zato, ker mi pomaga razločevati, mar ni ta zavest o stvareh, kot se mi razodevajo, le zapis narave in njenih pojavov, slika vseh variacij navzočnosti narave, slika okolja, ki sem vanj vklenjen, s poudarkom, da se ta slika širi in spopolnjuje, tako da naletijo novi dotiki okolja že na okvir, na črte, na svoje odtise, ki se jim pravi spomin? Vsa teža je torej v spominu. Iz njega

izvirajo mračne slutnje, iz njega izvira udarec, ki se zanj bojim, da me čaka in ga že čutim.

Mar ni ta udarec, ki ga čutim z jezikom kot lepljivo bridkobo, razočaranje nad plitvostjo vseh doživetij?

Muka je v tem, da se moram za doživetja odločati. Da jih moram načrtovati, se zaganjati vanje kot v debel zid, se zaganjati proti njim, brodit čeznje in skoznje, da mi niso odmerjena, ampak si jih odmerjam sam. Udarec, ki ga oblizujem s suhim jezikom, je teža izčrpanosti. Zmanjkalo mi je moči za nenehno izbiranje, za odločanje: greva naprej ali nazaj, na sever ali na jug, na levo ali na desno, greva ali ne greva, iščeva ali ne iščeva, greva v Afriko, Azijo ali Južno Ameriko, ostaneva to, kar sva, ali postaneva nekaj drugega? Zmeraj odločanje. Preveč je odvisno od naju. Vse je odvisno od naju. Preveč je izbir. Preveč svobode.

S to besedo se je v meni nekaj premaknilo. Udarec, ki mi je njegova teža stiskala prsni koš, ni bil nič drugega kot doživetje totalne svobode. Na katerikoli točki potovanja po svetu in vzporedno vsak trenutek življenja je bila izbira možnosti zmeraj odvisna od naju in od nikogar drugega. Ker sva potovala brez jasnega cilja in ni bilo najino početje ničemur zavezano, nobeni zunanji avtoriteti, razen vzgibom, ki so se rojevali v nama, je vsak trenutek poti pomenil pretehtavanje možnosti, med katerimi jih je preveč bilo prepogosto enako privlačnih ali neprivlačnih in je bila odločitev za to ali ono skoraj v vsakem primeru nagonška.

Edina gotovost, ki sva jo imela, je bil napol čuten napol zaželen estetski vzorec poti/življenja; in če so najine odločitve imele kakršnokoli usmerjenost, je bila to težnja po dopolnitvi tega vzroca. Mar moja kriza ni bila rezultat dejstva, da nama kopičenje trenutkov vsemožnosti, to nenehno nezavezano, a zavezujoče izbiranje ni prinašalo občutka blažene prostosti, ampak je naju vklepalo v zaporedje doživetij, ki so zaradi vzorca najinih odločitev zbujala vtis, da se ponavljajo?

Svoboda naju je vklepala, bila sva ujetnika. Sprevidel sem, da se lahko osvobodiva samo z izbiro gospodarja, s podreditvijo volji, ki ni najina, in namenu, ki je zunaj naju. Izposodila sva si dve kocki. Rekla sva: podredila se bova razsodbi naključja. Če vrževa liho število, greva na sever. Če vrževa sodo, greva domov. Če vrževa liho, postaneva urbana gverilca in si izmisliiva družbeni cilj, ki se zanj izplača umreti. Če vrževa sodo, postaneva meščana z zatoхло prihodnostjo. Čutila sva, da je vseeno, kaj vrževa; ker odločitev več ni bila najina, sva svobodno zadihala.

Se je Leonidas v Termopilah žrtvoval zato, ker se mu je v bežnem poblisku odstrla vizija vzporedne možne resničnosti, tiste, ki ga je vse življenje zasledovala? Je storil le nekaj, kar je v življenju zavrženih možnosti, potem ko se ga je zavedel in se ga polastil, bilo edino mogoče? Ali pa si je svojo odločitev izžrebal?

Če ni bil svoboden kot ujetnik kavzalnosti in če ni bil svoboden kot ujetnik totalne suverenosti, ni bil svoboden. Potem se ni mogel svobodno odločiti. Če pa se je za svoj žrtvovanjski obred odločil zaradi privzgojenega

občutka dolžnosti, to ni bilo vizionarno dejanje tragičnega junaka, ki je v bežnem poblisku ovrednotil svoj naslednji korak v kontekstu prihodnosti. V tem primeru ni storil ničesar. Vse se je preprosto zgodilo. Leonidas je bil samo člen v verigi vzročnosti.

S tem se nisem mogel sprijazniti. Da človek ne bi mogel uresničiti suverenosti v odnosu do svojih dejanj, da bi celo najbolj plemenito dejanje bilo le odziv na privzgojen psihološki klic po določeni obliki vedenja — to me je napolnilo z grozo, ki je naposled več nisem mogel prenašati. Na hipe se mi je zdelo, da lahko svojo neodvisnost dokažem samo tako, da se v trenutku največje sreče z avtom zaletim v zid. Doživel sem vzgibe, da to storim, večkrat sem bil na tem, da planem iz življenja v smrt. Zadržala me je slutnja, da tudi to ne bi bilo svobodno dejanje, ampak odziv na željo po begu iz eksistenčne krize.

Slutnjo odgovora mi je prinesel spomin na potovanje skozi center Avstralije.

Vlak je lezel tako počasi, da je izpod vagonov namesto klenketa koles prihajalo samo monotono škripanje. Zaradi praznine, ki nas je obdajala, je bilo nebo dosti bližje kot ponavadi; za hip me je spreletel občutek, da čepi nad nami kot velika zaobljena zadnjica. Takšne barve nisem še nikoli videl, čeprav sem pretlačil vse predele zemeljske površine in mi tudi barvni triki avantgardnega slikarstva niso bili neznani. Barva je bila takšna, kot bi sploh ne bila barva. S tem nočem povedati, da je bilo nebo brezbarvno. Bilo je temnikasto, gosto, kot da je zbito iz kamnov.

Z neba so mi oči zdrsnile na pokrajino. Globoko v konce obzorja se je razprostirala ravna planota, ki je bila na redkih mestih potemnjena s suho travo. Iz nje so tu in tam poganjale zaplate pritlikavega grmovja. Videti takšno planoto med gorami je nekaj drugega, saj gore v obzorju ponazarjajo dejstvo, da gre za nerodoviten kos zemeljske površine in je onstran gora drugače, zeleno, živo, toplo. Videti votel svet, ki nima konca, pa pomeni videti nekaj silno grozljivega.

Barva prsti ni bila rdeče rjava ali siva, kot je navadno, ampak podobno nedoločna kot barva neba, le za nekaj odtenkov svetlejša, medtem ko bi lahko za barvo redkih šopov trave trdil, da je bila povsem takšna kot barva neba. Kamenje je bilo ostro, razmetano v naključnem neredu, različne velikosti. Opazoval sem to kamenje dobre pol ure. Sprevidel sem, da so nekateri kamni po velikosti skoraj enaki. Po napornem opazovanju mi je postalo jasno, da pokrivajo vso površino vidnega sveta kamni petih velikosti, razmetani tako, da dva enako velika nista v neposredni bližini. Kljub videzu, da so razmetani naključno, je bilo mogoče ugotoviti, da vlada v razporedu kamenja poseben red, ki je dobival močan poudarek tudi v lisah suhe trave.

Red golega sveta me je, ne vem zakaj, navdal s silnim obupom. Prijelo me je, da bi planil iz vlaka in začel brcati v kamenje, da bi ga premešal in porušil ravnotežje, saj me je navdajalo z nemogočo tesnobo. Storil sem to v domišljiji. Pognal sem se ven in se vživel v občutek, da divje brcam

in razbijam monotono sliko pokrajine. A tam zunaj so vladali nenavadni zakoni: kakorkoli sem skušal spraviti kamne v naključno razporeditev, se mi to ni posrečilo; nobeden se ni ustavil poleg enako velikega, ampak v predpisani razdalji s katerekoli druge strani.

Postal sem metodičen. Prijel sem kamen največje vrste in ga postavil poleg drugega, enako velikega. Neka sila ga je takoj skotalila proč, v tisto razmerje, kot sem ga bil z nasiljem za hip porušil. Ko sem to videl, se mi je pokrajina zazdela še bolj grozljiva, saj je celo v mislih hotela ostati takšna, kot je bila, docela nespremenljiva.

V spominu mi je komaj zaznavno lebdela drugačna pokrajina, tista, skozi katero je vlak lezel pred petimi urami. Tam je v globini obzorja migotala črta modrikastih gričev. Enkrat se je progi približala telegrafska napeljava z drogovi, med katerimi so nekateri bili nizki jekleni in drugi visoki leseni. Na žici se je pozibaval krivokljun ptič. Uro pozneje se je med šopi trave pojavila samotna gomila s kamnitim nagrobnim spomenikom. Nekdo je nekoč nekam poskušal priti in se mu ni posrečilo. Med kosilom v jedilnem vozu je nerodna roka sunila z mize skodelico čaja. Izbruhnil je živčen prepir. Uro pozneje smo zunaj v ravnini zagledali dve suhi podobi nagih avstralskih črncev, ki sta se opirala vsak na svoje kopje in negibno strmela v okna vlaka. Ko sta bila že daleč, komaj vidna, se je eden prestopil in se popraskal po rebrih.

Potem je vse potonilo. Objela nas je gluha samota, ki je bila to, kar sem videl in kar sem čutil. Moje misli so se začele ponavljati. Globoko v konce obzorja se je razprostirala ravna planota, ki je bila na redkih mestih potemnjena s suho travo. Iz nje so tu in tam poganjale zaplate pritlikavega grmovja. Iz nje so tu in tam . . .

Začelo me je boleti srce. Tesnoba se je širila proti želodcu, čez rame v roko in proti prstom. V mislih sem planil iz vlaka in začel brcati v kamenje, da bi ga premešal in porušil ravnotežje. A kakorkoli sem skušal spraviti kamne v naključno razporeditev, se mi to ni posrečilo, pokrajina je hotela ostati takšna, kot je bila. Niti v mislih je nisem mogel premagati.

Vlak se je ustavil. Dolgo mi ni bilo jasno, ali res stoji ali pa le polzi tako počasi, da je na robu negibnosti. Nazadnje je tudi žena menila, da stoji. Na sprehod grem, sem rekel in planil k vratom kupeja. Že sem bil zunaj, že me je neslo proč, v tisto votlo prostranost, sam ne vem, kam in zakaj, mogoče zato, da bi se lahko od daleč ozrl proti vlaku in si tako ogledal vsaj nekaj trdnega, izmerljivega.

Skozi prostor so pljuskali komaj zaznavni valovi toplega zraka. Ta toplota je bila posebna, razločno sem čutil, da ne prihaja od sonca, spominjala me je na vroče valove, ki jih povzročata ventilacijska električna peč, posebej zato, ker se je zrak premikal in sem na koži čutil njegove udarce. Slutil sem, da ne bom mogel dognati, od kod prihaja toplota. Tudi mi ni bilo jasno, s katere strani piha veter, saj mi je pihal zmeraj v obraz, pa nai sem se obrnil v to ali ono smer. Nazadnje sem pomislil, da prihajajo

zračni valovi z vseh koncev obzorja in se brez trenja križajo. Ta razlaga se mi je zdela nefizikalna, a nobene primernejše nisem našel.

Obrnil sem se, da bi se ozrl proti vlaku. Ni ga bilo. Pomel sem si oči, potresel sem z glavo, stopil sem na prste. Pogledal sem na levo, na desno. Vlaka ni bilo. To ni mogoče, sem si začel potihem na robu joka ponavljati. To ni mogoče. Prosim, prosim, prosim. To ni mogoče. Planil sem in histerično brcal v kamenje, da bi ga premešal, da bi porušil ravnotežje in si dokazal, da sem še zmeraj v znanem svetu, na prazni planoti v srcu Avstralije. Pa sem bil?

V tem svetu so vladali nenavadni zakoni. Kakorkoli sem skušal spraviti kamne v naključno razporeditev, se mi to ni posrečilo: nobeden se ni ustavil poleg enako velikega, ampak v stalnem odnosu s katerekoli druge strani. Prijel sem največji kamen in ga postavil poleg drugega, enako velikega, toda neka sila ga je takoj skotalila proč, v tisto razmerje, kot sem ga bil z nasiljem za hip porušil. Vso planoto so pokrivali kamni petih velikosti, razmetani tako, da dva enaka nista bila v neposredni bližini. Kljub videzu, da so razmetani po naključju, je bilo več kot jasno, da vlada v razporedu kamnov poseben red, ki so ga razodevale tudi lise posušene trave. Najhuje je bilo, da sem ta red bolj čutil kot videl, saj razmerja niso bila geometrična. Red sveta se je razodeval v občutku nezmožnosti, ki se mi je pretakal po žilah.

Legel sem na tla in se vdajal nedognanim mislim. Rad bi se zjokal. A groza je bila prevelika, zaklenila mi je solze. Naposled se mi je zdelo najpametneje, da grem, kamorkoli, v neko smer pač: morda se bo vlak iznenada prikazal pred mano. Morda bom srečal živali, če ne ljudi, ali pa angele, če sem na drugem svetu. V začetku se nisem mogel odločiti, katero smer bi izbral. Nikjer v obzorju ni bilo znamenja, ki bi dalo slutiti, da se tam skriva vlak. Stal sem na razpotju tisočerih smeri.

Sedem kostanjev, mi je v spominu vzplavalo na površje. Jaz sem Buda, odsotnost delitve. Takrat sem doumel, to je bil le poblisk, da je vseeno, katero smer izberem, saj so vse možne smeri že izbrane zame, moja svoboda je v tem, da se odločim za nekaj, kar je neizogibno, saj je neizogibno vse, za kar se odločim. Zaprl sem oči in se nekaj časa vrtel na mestu. Ustavil sem se in v tisti smeri, ki je bila pred mano, sem vzel pot pod noge.

Po krajši hoji me je spreletel nenavaden, grozljiv občutek: zazdelo se mi je, da se sploh ne premikam, kajti v naravi ni bilo ničesar, kar bi ostajalo za mano. Kamenje pod nogami, ki je bilo raztreseno v nedogled, se je sicer pomikalo mimo, a ker je bilo skoraj brez razlik, se mi je naposled zdelo, da gre z menoj ali da se tla pomikajo proti meni, jaz pa ostajam kljub dolgim korakom ves čas na istem mestu. Kljub varljivim znamenjem sem s korakanjem nadaljeval, saj je bilo vseeno tudi to, ali se premikam ali stojim. Nekajkrat sem zavil na levo, nekajkrat na desno, nekajkrat sem se vrnil v smer, iz katere sem prišel, čeprav nisem zanesljivo vedel, ali se vračam po isti poti; mogoče sem krožil, a dokazov nisem imel.

Po zelo dolgi hoji sem zagledal na tleh, v lisi suhe trave, belo kost, po videzu človeškega izvora, fibulo, se mi je zdelo, izsušeno, gladko in svetleče belo. To me je globoko vznemirilo. Praznina sveta se je podrla: tu je bila sled po živem bitju, čeprav varljiva. Dvignil sem kost in jo potežkal; bila je nenavadno krepka, kot gorjača. Ker nisem vedel, kaj me še čaka, sem jo položil na rame in šel naprej. Občutek, da držim v roki človeško kost, mi je vlil precej gotovosti, skoraj toplo mi je postalo pri srcu.

Nazadnje sem se utrudil. Legel sem na tla in se vdajal nedognanim mislim. Leonidas, Leonidas! Doumel si, da je vseeno, katero smer izbereš, saj je vsako dejanje potem, ko je dejanje neizogibno. Tvoja veličina je bila v tem, da si se brez upora zлил v kalup, ki ti ga je nastavil čas. Tvoja veličina je bila v tvojem doumetju, da nimaš izbire.

Počasi je v meni vstajalo hromljivo spoznanje. Mnogo let prej, skoraj še v fantovskih letih, preden me je odneslo po svetu, sem napisal knjigo, v kateri sem, z nekaj olupšavami sicer verodostojno opisal moreče sanje. V tistih sanjah sem blodil po čudni pokrajini, za katero sem bil prepričan, da obstaja, če obstaja, samo v posmrtnosti. »Prvo, kar me je presunilo«, sem zapisal v tisti knjigi, »je bila čudna barva neba nad mano; takšne barve še nisem videl svoj živi dan, čeprav sem pretlačil vse predele zemeljske površine in mi tudi barvni triki avantgardnega slikarstva niso bili neznani. Barva je bila takšna, kot bi sploh ne bila barva, čeprav s tem nočem povedati, da je nebo bilo brezbarvno; nasprotno, bilo je temnikasto, gosto, kot da je zbito iz kamnov . . .«

Je to mogoče? Da vse, o čemer sem pisal, preden sem spoznal svet, v resnici obstaja? Da domišljija sploh ni svobodna, ampak lahko porojeva le tisto, kar je? Ali pa je svet samo to, kar domišljija ustvarja? Sem iz svoje izmišljene knjige odšel v resničnost, ki je ravno takšna, kot sem si jo zamislil?

»Nikamor ne prideš«, sem zapisal v neki mladostni pesmi, »ker na koncu obzorja najdeš prvo stopinjo; konec konca je znova začetek konca; in bežiš, da bi se videl v daljavi, a zmeraj si tu, vse bliže sebi.« To sem napisal pet let pred odhodom v svet. A vse moje poti so mi prinašale eno samo spoznanje: da nikamor ne prideš, ker na koncu obzorja najdeš prvo stopinjo, da si zmeraj tu, vse bliže sebi. Je mar mogoče, da sem si svojo prihodnost določil, izpesnil že kot mladenič? Ali pa sem lahko pesnil le o življenju, kot sem vnaprej slutil, da bo? Je podoba življenja zmeraj z nami, neizogibna, dana, kot barva naših oči?

Vstal sem in šel naprej. Ali nazaj. Ali na levo ali na desno. Šel sem in zdelo se mi je, da grem po že stokrat prehojeni poti, čeprav ni bilo pred mano nobene poti. Čutil sem, da bom vsak trenutek zagledal vlak. Videl sem prihodnost in se izlival vanjo. Zagledal sem ga. Stal je za nalahno usločeno, komaj zaznavno vzpetino. Vzдолž proge so postopali zdolgočaseni potniki. Kolikor bliže sem prihajal, s toliko večjim začudenjem so strmeli

proti meni. Spreletelo me je, da na ramenu še zmeraj nosim človeško kost, ki sem jo našel v travi. Vrgel sem jo proč in jo vrnil redu sveta.

Skoz okno najinega kupeja je proti meni zrla moja soproga. Oblake je prebil žarek sonca. Njen osvetljeni obraz me je spomnil na obraz moje matere, ko je bila še mlada.

Dominika
Hudnik

Pesmi

JESENICE 1962

s številnimi vozli sem zavezana
tako da vsaka lubenica poleg sladkega okusa
zakotali še azbestni obraz popoldneva
kjer mrtvi pernati petelin z rumenimi nožicami
še vedno svojo žalostno težo obeša na mišice
okoli mojih ust in sivih oči

trg ki leži na olupljeni dlani mesta
še vedno krasi rdečelasa glava moje pegaste botre
ki me je v podobnem popoldnevu ko mi je bilo pet let
peljala h krstu tja kjer je zdaj le še
otroško podaljšana pot ukrivljena cerkvena
kjer sem nastavljala svoja požrešna zrcala